

БІБЛІОГРАФІЯ, РЕЦЕНЗІЇ, ІНФОРМАЦІЯ

ФАХОВИЙ ПОГЛЯД НА БІОГРАФІЧНУ СПРАВУ В УКРАЇНІ

PROFESSIONAL TAKE ON THE BIOGRAPHICAL INDUSTRY IN UKRAINE

[рецензія на видання: Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання : колективна монографія / [В. І. Попик (кер. проекту), Н. І. Любовець, О. М. Яценко, С. М. Ляшко та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Б. м. : Київ, 2016. – 272 с.]

Нині біографічна інформація перетворилася на провідну складову соціально значущої інформації, її поширення та використання стало важливою частиною забезпечення інтелектуальної й духовної самостійності та інформаційної безпеки України.

Підготовлена Інститутом біографічних досліджень НБУВ колективна праця «Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування та використання» є узагальненням дослідницької роботи, здійсненої у межах теми НДР «Бібліотеки як центри формування ресурсів біографічної інформації», та дає змогу фаховій спільноті вийти на вищий рівень теоретичного осмислення завдань, форм і алгоритмів інтеграції, опрацювання, систематизації та оприлюднення наукової та науково-популярної історико-біографічної й сучасної поточної біографічної та біобібліографічної інформації. Сприяє дослідження також напрацюванню актуальних методичних і практичних рекомендацій щодо наукових, організаційних і технічних підходів до справи збирання, узагальнення, оформлення й репрезентації, насамперед в електронному просторі, матеріалів про наших співвітчизників — діячів минулого і сучасників.

Структурно видання складається з чотирьох проблемно-тематичних розділів. У першому **«Історичний досвід, теоретичні й науково-методичні проблеми розвитку сучасної української біо-**

графіки і формування ресурсів біографічної та біобібліографічної інформації» представлені напрацювання члена-кореспондента НАН України В. І. Попика та кандидата історичних наук С. М. Ляшко щодо розуміння окремих етапів становлення біографічного знання в Україні, її сучасного стану та визначальних теоретичних і науково-методичних напрямків розвитку. Засновуючись на розумінні того, що у сучасному світі ресурсам біографічної інформації загалом притаманні стрімке збагачення контенту, демократизація змістового наповнення, небувале зростання кола зацікавлених ними користувачів, розширення сфер, способів та інтенсивності використання, *В. І. Попик* зосередив увагу на аналізі та структуризації процесів, які відбувалися у вітчизняній біографістиці, вказавши, що нові історичні умови визначили її розвиток не лише як галузі гуманітарного знання і чинника культурного й інтелектуального розвитку, а і як важливого явища суспільно-політичного життя, пов'язаного з національним самоусвідомленням, боротьбою за національне самоствердження. На його переконання, протягом останніх десятиліть вітчизняна біографіка поступово позбувається успадкованих від радянських часів та від літератури української діаспори традиції оцінювати постаті минулого крізь призму ідеологічних стереотипів і повертається до закладених попередніми поколіннями дослідників гуманістичних принципів. Що, в свою чергу, робить біографічні дослідження та практику помітними складовими успішного формування єдиного цілісного гуманітарного простору України, консолідації громадянського суспільства та гармонізації стосунків у спільноті на всіх рівнях — від особистісних до міждержавних. *С. М. Ляшко* в свою чергу порушила низку науково-теоретичних (ідеї, теорії, методи, традиції, інновації), комунікативних (контакти, зв'язки, засоби створення і розповсюдження інформації) та організаційно-нормативних (у вигляді унормованих у той чи інший спосіб засад створення біографічних довідкових видань, а також відповідних об'єднань дослідників) питань, пов'язаних із самоорганізацією наукового співтовариства навколо суспільно визнаних світоглядних проблем, однією з яких, починаючи з середини XIX ст., залишається ідея створення українського біографічного словника. Проблема набуває актуальності, як пов'язана зі створенням науково-теоретичних засад та організаційних підходів створення інтегрованого біографічного продукту з залученням відповідних наукових комунікацій. Для аналізу авторка обрала низку моделей формальних і неформальних об'єднань науковців, між якими створювалася і циркулювала біографічна інформація (Чернігівське інтелектуальне співтовариство, науково-корпоративне об'єднання науковців і аматорів навколо Тимчасової комісії для розгляду давніх

актів, культурно-громадський осередок В. Б. Антоновича, наукову інституцію НТШ, Всеукраїнську академію наук, Істпарт, «Українську радянську енциклопедію», Видавництво УРЕ).

У другому, найбільшому за обсягом розділі **«Інформаційна діяльність бібліотек України у сфері нагромадження, систематизації і поширення історико-біографічної інформації»** проаналізовано та узагальнено розмаїтий досвід, напрацьований у бібліотечній біографіці України. Розглядаючи традиції та здобутки у даній сфері, *В. І. Попик* обґрунтовує ключову роль і розкриває можливості бібліотек як потужних інтеграторів історико-біографічної та сучасної біографічної інформації у її традиційній друкованій, а тепер і в електронній формі. Водночас він наголошує на необхідності переходу бібліотечних фахівців від парадигми «бібліотекоцентризму», уявлень про самодостатність бібліотечної системи як провідного центру соціальних комунікацій, до нового осмислення й реалізації ролі бібліотечних установ у значно ширшому колі освітніх, наукових, інформаційних, управлінських інституцій, недержавних інформаційних центрів і громадських ініціатив. На досвіді сучасної регіональної біографіки зосередився доктор історичних наук *С. М. Міщук*. Аналіз відповідних історико-біографічних і біобібліографічних ресурсів наукового, освітнього, культурно-інформаційного та пізнавального характеру дає йому підстави твердити, що вони розбудовуються переважно в розрізі краєзнавства та у типових формах (читацькі форуми, тематична біобібліографія, добірки матеріалів про визначних діячів науки, освіти та культури, книжкові виставки, календарі пам'ятних дат тощо). На переконання автора, вченим слід зосередити зусилля на формуванні сукупного цілісного національного біобібліографічного ресурсу із максимально повним залученням регіональної біографіки. Кандидат історичних наук *Н. П. Марченко* розглядає біографічну інформацію як одну з найдавніших і найпродуктивніших форм трансмісії індивідуального суспільно значимого досвіду між поколіннями, а біографічні ресурси — як дієвий засіб трансформації суспільства. Дослідниця розкриває специфіку збереження та поповнення інформаційної бази біографіки та її систематизації й розкриття змістовного наповнення в мережі дитячих бібліотек України, наголошує, що увага дослідників до проблем формування біографічної інформації для дітей не відповідає значимості цього феномену для формування вітчизняного інформаційного простору та громадянського суспільства. *С. М. Муріна* робить зріз біографічної інформації у просторі публічних бібліотек країни та доходить висновку, що в закладах усіх рівнів, незважаючи на її певну топологічну ентропію, бібліотекарі намага-

ються упорядкувати та структурувати біографічні матеріали. Ці спроби розрізнені та методично необґрунтовані, що засвідчує потребу чіткішого регламентування цього виду діяльності.

У третьому розділі праці «**З досвіду роботи Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського над формуванням масштабних ресурсів біографічної інформації**» вміщено матеріали кандидата історичних наук О. М. Яценка та кандидата психологічних наук О. Л. Верніка, що висвітлюють різні сторони проблеми біобібліографічної діяльності та інформаційно-технічного забезпечення системи УНБА. *О. М. Яценко* на основі висвітлення біобібліографічної роботи НБУВ, розкриває внесок до української біобібліографії видатних вітчизняних бібліографів, які були її співробітниками (Ф. П. Максименка, І. З. Бойка, Ф. К. Сарани), аналізує особливості та значення низки біобібліографічних показників, внесок бібліотеки у підготовку та укладання персональних бібліографічних показників про діячів української радянської науки у серіях «Вчені Української РСР» та «Біобібліографія учених Української РСР» (нині — «Біобібліографія учених України»). Акцентує автор на біобібліографічній діяльності ІБД (робота над службовими БД «Персоналії», «Джерелами української біографістики»; підготовка і видання однойменних анотованих бібліографічних показників (вип. 1, 2, 3); робота над «Українським національним біографічним архівом»). Останній розглядається дослідником як унікальний ресурс, що концентрує в одному місці значну довідкову біографічну інформацію про величезну кількість осіб, пов'язаних з історією та культурою України, та має здатність постійно оновлюватися. Автор наголошує на необхідності розробки належного методичного забезпечення та знайомить із уже напрацьованими технологічними прийомами і рішеннями. *О. Л. Вернік* зосереджується на системотехнічному забезпеченні організації інтегрованої системи ресурсів біографічної інформації «Українського національного біографічного архіву» та розглядає її як обов'язковий елемент інформаційно-біографічної інфраструктури сучасного українського суспільства, що забезпечить ефективний пошук біографічних ресурсів. В системі дві автономні підсистеми: внутрішнього користування (призначена для наповнення бази даних біографічним контентом науковцями-дослідниками) та публічного доступу. Розподілений доступ до функцій архіву базується на виділенні груп: істориків-аматорів і випадкових користувачів; науковців, які використовують ресурси системи у професійній діяльності; науковців, задіяних у наповненні системи біографічною інформацією; редакторів-операторів і адміністративно-обслуговую-

чого персоналу. Особливістю розробки є: використання системи керування вмістом (CMS); використання специфічних незалежних модулів (агрегатор новин, пошуково-довідкова система за персоналіями, галерея й ін.); розподіленість бази даних відповідно до актуальних модулів системи. Робота з пошуковою системою здійснюється у гостьовому та експертному режимі. До найближчих перспектив розвитку системи автор відносить функціонування на її базі віртуальної біографічної лабораторії, що передбачає складання тлумачного словника з біографіки та суміжних дисциплін, наповнення бази даних про фахівців-біографістів тощо.

Заключний, четвертий розділ дослідження **«Біографічна та біобібліографічна інформація в сучасному суспільстві»** висвітлює побутування біографіки в її традиційних і новітніх формах. Кандидат історичних наук *Н. І. Любовець* доводить, що значні масиви української мемуаристики нині залишаються «глухими» для користувача, оскільки існують у малодоступних для широкого загалу джерелах, що призводить до нівелювання їх цінності з погляду унікальності та неповторності досвіду значних прошарків українського суспільства. І хоча мемуари частково присутні в українських біографічних інформаційних ресурсах (Віртуальний музей «Дисидентський рух в Україні», «Фонд пам'яті Олекси Тихого. Історія українського правозахисного руху»; «Ізборник. Першоджерела та інтерпретації», «Diasporiana» та ін.), відсутність єдиних науково-методичних засад їх представлення значно ускладнює користування. На думку дослідниці, ситуацію може виправити створення єдиного загальнодержавного інформаційного ресурсу, присвяченого виключно мемуарам, як теоретико-методичної платформи їх розкриття, дослідження та збереження. *Н. П. Марченко* наголошує на нерозробленості проблематики біографічної інформації в колі дитячого читання у вітчизняній гуманітаристиці. Натомість, біографіка для дітей розглядається нею як дієвий інструмент консолідації суспільства та формування спільних ціннісних орієнтирів. Авторка пропонує визначення поняття «біографіка для дітей», аналізує та систематизує основні вітчизняні форми та види біографічних видань для дітей у хронології їх появи, визначає основні тенденції та характерні риси окремих етапів розвитку, характеризує окремі біографічні серії та знакові видання, особливості біографічної інформації у виданнях для шкільництва та дитячих бібліотек. Означені також основні виклики та напрямки розвитку новітньої біографіки для дітей в Україні. *Ю. В. Вернік* наголошує, що розвиток інформаційних технологій, глобалізація та глокалізація світової спільноти сприяють поєднанню традицій-

них і новітніх («віртуальні спільноти») форм наукової комунікації. Особливо актуальним стає питання інформаційного забезпечення (упорядкування та збереження різного типу даних стосовно об'єктів соціальних комунікацій, зокрема біографічних, як основи вивчення змісту культури й усвідомлення історичного процесу) та глибинний аналіз проблем, пов'язаних із визначенням місця біографічної інформації в соціальних комунікаціях сучасного суспільства, її соціальних функцій і значення у світовому інформаційному просторі. Оскільки сучасні технології у відкритому суспільстві несуть також і виклики (комерціалізація, цензура, порушення приватності, уніфікація і стандартизація, лавиноподібне збільшення культурного «шуму»), авторка вважає доцільним створення, впровадження та поширення систем біографічної інформації як об'єкта соціальної комунікації, що забезпечить меморіальні функції щодо духовної спадщини суспільства, полегшить публічний доступ до біографій видатних постатей, а також запровадить наукові технології збереження біографічної інформації у повсякденне життя звичайної людини.

У підсумку дослідження засвідчує, що, попри сталий розвій та значні напрацювання, нині біографічно-інформаційна справа потребує посиленої уваги з боку держави та професійного співтовариства. Йдеться насамперед про її ґрунтовне науково-методичне та організаційне забезпечення, окреслення видового діапазону та прогнозування тенденцій розвитку ресурсів біографічної інформації, їх загальну соціокультурну спрямованість відповідно до трансформації інформаційної парадигми суспільства. Уваги потребують також проблеми розвитку методичного інструментарію дослідницької, видавничої та інформаційної роботи.

Слід наголосити, що запропоновані в цій праці вченими-біографістами нові дослідницькі підходи й оригінальні авторські рішення та рекомендації мають як теоретичне, методичне, так і практичне значення. Досліджуючи проблеми формування нової парадигми вітчизняної біографіки в роки незалежності чи традиційні форми вітчизняного біографічного дискурсу впродовж століття, аналізуючи практики діяльності бібліотек України різних рівнів у царині біографіки та біобібліографії чи обґрунтовуючи необхідність створення всеохоплюючого «колективного портрету» нації, зокрема вітчизняного мемуарію, відстежуючи методи адаптації біографічної інформації до потреб користувача-дитини чи особливості впровадження та поширення біографічних інтегрованих систем, автори цієї праці намагалися бути в своїх наукових пошуках максимально корисними сучасним дослідникам біографістам, бібліотечним фахівцям і спе-

ціалістам інформаційної справи. Як наслідок їхня колективна наукова праця стала не лише підсумком плідної наполегливої роботи колективу фахівців, а й достойним зразком щирого намагання зберегти й примножити основоположні світоглядні та ідейні засади української біографічної справи, творчо розвинути традиції, напрацьовані зусиллями поколінь.

*Лариса Дмитрівна БЕРЕЗІВСЬКА,
директор Державної науково-педагогічної бібліотеки
імені В. О. Сухомлинського НАПН України,
член-кореспондент НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор*

*Larysa BEREZIVSKA,
Director of V.O. Sukhomlynskyi State Scientific
and Pedagogical Library of Ukraine
of NAPS of Ukraine,
Corresponding Member of the NAPS of Ukraine,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor*